Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка»
Исторический факультет

БЕЛОРУССКАЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ: ИСТОКИ, СТАНОВЛЕНИЕ, РАЗВИТИЕ (IX–XXI вв.)

Материалы
Республиканской научно-теоретической конференции

Минск, 29 июня 2017 г.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Минск
РИВШ
2017

УДК 323(476)(091)(082)
ББК 66.3(4Беи)я43
Б43

Р е к о м е н д о в а н о

советом исторического факультета
УО «Белорусский государственный педагогический
университет имени Максима Танка»
(протокол № 10 от 24 мая 2017 г.)

Р е д а к ц и о н н а я   к о л л е г и я :
кандидат исторических наук доцент *А. В. Касович* (отв. ред.);
кандидат исторических наук доцент *С. П. Шупляк;*
кандидат исторических наук доцент *А. А. Корзюк;*
кандидат исторических наук доцент *А. Ф. Великий*

Р е ц е н з е н т ы :
доктор исторических наук профессор *А. М. Лютый;*
доктор исторических наук профессор *И. В. Варивончик*

Б43 **Белорусская** государственность: истоки, становление, развитие (IX–XXI вв.) : материалы Респ. науч.-теорет. конф., Минск, 29 июня 2017 г. / редкол.: А. В. Касович (отв. ред.) [и др.]. – Минск : РИВШ, 2017. – 232 с.
ISBN 978-985-586-041-0.

В сборнике представлены актуальные материалы исследований, посвященные проблемам белорусской государственности в историческом, социально-культурном и геополитическом аспектах.

Адресуется преподавателям, аспирантам и студентам вузов.

УДК 323(476)(091)(082)
ББК 66.3(4Беи)я43

ISBN 978-985-586-041-0

© Оформление. ГУО «Республиканский институт высшей школы», 2017

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

сябры Грамады працягвалі культурна-асветніцкую дзейнасць на карысць беларускага нацыянальнага руху дзякуючы арганізуючай ролі “Нашай Нівы”.

Такім чынам, у 1905–1907 гг. у асяроддзі БСГ адбываліся змены поглядаў, у тым ліку і на беларускую дзяржаўнасць. Позірк на гэты аспект эвалюцыянаваў ад патрабавання аўтаноміі сумесна для Беларусі і Літвы да асобнай культурна-нацыянальнай аўтаноміі Беларускага краю. Тым не менш за разглядаемы перыяд грамадаўцы адкрыта так і не выказаліся за тэрытарыяльна-палітычную самастойнасць. Іхнія погляды на ўласную дзяржаўнасць не выходзілі за межы Расіі, праўда ў выглядзе федэратыўнай дэмакратычнай рэспублікі.

Літаратура

1. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ). – Фонд 3. – Воп. 1. – Спр. 139.
2. Біч, М. Беларускае Адраджэнне ў XIX – пачатку XX ст. / М. Біч; АН Беларусі, Беларус. кам. славістаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 29 с. – (Даклады XI Міжнар. з'езд славістаў).
3. Гісторыя Беларусі: у 6 т. Т. 4. Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / М. Біч, В. Яноўская, С. Рудовіч і інш.; рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэдактар) і інш. – Мінск: Экаперспектыва, 2007. – 519 с.; іл.
4. Гісторыя беларускай дзяржаўнасці ў канцы XVIII – пачатку XXI ст. У 2 кн. Кн. 1 / А.А. Каваленя [і інш.]; рэдкал.: А.А. Каваленя [і інш.]; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – 584 с.
5. Екадумов, А.И. Диалог культур и парадоксы мультикультурализма в многополярном мире / А.И. Екадумов. – Минск: БГУ, 20[illegible]. – 15[illegible] с.
6. История Беларуси в документах и материалах / авт.-сост. И.Н. Кузнецов, В.Г. Мазец. – Мінск: Амалфея, 2000. – 672 с.
7. Луцкевіч, А.І. За дваццаць пяць гадоў (1903–1928): Успаміны аб працы першых беларускіх палітычных арганізацый: Беларуская рэвалюцыйная грамада, Беларуская сацыялістычная грамада / А.І. Луцкевіч, па[illegible]ясл. А.М. Сідарэвіча. – 2-е выд. – Мінск: БелСЭ, 1991. – 64 с.
8. Палітычныя партыі Беларусі: Дапаможнік для вывучаючых гісторыю Беларусі / П.І. Брыгадзін [і інш.]; пад. рэд. П.І. Брыгадзіна. – Мінск: Рэд. газ. “Згода”, 1994. – 262 с. – (Гістарычныя сшыткі; 2).
9. Сідарэвіч, А. Самаб[illegible]значэнне беларускай сацыял-дэмакратыі; Антон Луцкевіч / А. Сідарэвіч. – Мінск, 1999. – 30, [1] с. – (Серыя “Гісторыя і тэорыя сацыяльнай дэмакратыі”).
10. Тогулева, А.Д. Беларуская сацыялістычная грамада: праблемы ўтварэння і палітычнай дзейнасці: аўтарэф. дыс. … канд. гіст. навук: 07.00.02 / А.Д. Тогулева; БДУ. – Мінск, 1997. – 2[illegible] с.
11. Турук, Ф.Ф. Белорусское движение: Очерк истории нац. и рев. движения белорусов: С прил. образцов белорус. нелегал. лит., важнейших документов белорус. полит. партий и нац. орг. и этногр. карты белорус. племени, сост. Е.Ф. Карским / Предисл. А. Кавкина. – Б. м., 1994 (Минск.: Картогр. ф-ка Белгеодезии) – 144 с. + 1 л. карт.
12. Шлюбскі, А. Да гісторыі Б. С. Г. / А. Шлюбскі // Полымя. – 1925. – № 5. С. – 157–163.

ДВАРАНСКА-ПАМЕШЧЫЦКАЯ БРОВАРНАЯ ВЫТВОРЧАСЦЬ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў 1861-1914 ГГ.

Мароз Д.І., 3 курс, гістарычны факультэт, БДПУ, Мінск
навук. кір. – Жытко А.П., доктар гістарычных навук, прафесар, БДПУ

Адной з галін прамысловай вытворчасці ў памешчыцкіх гаспадарках было вінакурства. Яно было цесна звязана з жывёлагадоўляй і земляробствам. Вінакурства давала спірт, які меў вялікі збыт і барду на адкорм жывёлы. Бровары ў Беларусі адносіліся да трэцяй і другой

РЭПАЗІТОРЫЙ БДПУ

катэгорый, гэта значыць, былі дробнымі (85,7 %) і сярэднімі (14,3 %), на апошніх вытворчасць бязводнага спірту не дасягала 40000 вёдзер у год. [1, с. 167] Звычайна на вінакурных заводах былі задзейнічаны 1 магістар і 5—7 (за рэдкім выключэннем — 12—18) рабочых. У адпаведнасці з данымі за 1890 г. на 376 дзейнічаўшых заводах у Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Магілёўскай і Мінскай губернях працавала 2900 раб., альбо ў сярэднім па 7—8 чалавек на кожным з іх [2, с. 110].

Пасля скасавання прыгону адбылося значнае скарачэнне колькасці бровараў як у цэлым па імперыі, так і ў 5 паўночна - заходніх губернях. Агульная прычына гэтай тэндэнцыі была звязана з няздольнасцю перабудаваць сваю гаспадарку на капіталістычныя рэйкі, стратай дармавой працоўнай сілы і г. д. Акрамя гэтага, з 1863 г. замест адкупнай сістэмы ўводзілася акцызная, па якой кожнаму заводу прыпісвалася пэўная норма выпрацоўкі спірту. Завод павінен быў выабляць не менш 540 вёдзер бязводнага спірту ў год, уводзіліся безупынна дзейнічаючыя перагонныя апараты, а з 1870 г. — кантрольныя прыборы для ўліку атрыманага спірту [3, с. 244]. Да таго ж пастаянна павялічваўся акцызны збор з аднаго градуса атрыманага спірту, які ў 1863 г. складаў 4 кап., у 1864 г. — 5, 1869 г. — 6, 1874 г. — 7, 1881 г. — 8 і з 1892 г. — 10 кап. [1, с. 165]

Адной з важных прычын скарачэння колькасці бровараў у Беларусі былі наступствы падаўлення паўстання 1863 – 1864 г. г. Так, калі ў 50 губернях Еўрапейскай Расіі колькасць бровараў з 1862/1863 гг. да 1867/1868 гг. скарацілася ў 1,4 разы, то ў 5 беларускіх губернях — у 2,1 разы. У той жа час вытворчасць спірту з 1862/1863 гг. павялічылася ў 1,6 раза. Відавочна, гэта было звязана з растучай канцэнтрацыяй вінакурнай вытворчасці.

Толькі з пачатку XX ст. наглядаўся рост колькасці бровараў. У 5 беларускіх губернях яна павялічылася з 428 у 1899/1900 г. да 574 — у 1906/1907 г. і да 628 — у 1910/1911 г., альбо ў 1,47 раза ў параўнанні з 1899/1900 г., а вытворчасць спірту — у 1,74 раза. Гэта сведчанне далейшага ўзбуйнення як саміх заводаў, так і ўдасканалення тэхналагічных працэсаў. Так, у Гродзенскай губерні за 1900—1913 гг. былі заснаваны 33 новыя бровары, аснашчаныя новым абсталяваннем, што складала 33 % ад усіх дзейнічаўшых.

Хуткі рост колькасці бровараў быў выкліканы законам ад 4 чэрвеня 1890 г., па якому завод мог быць заснаваны пры наяўнасці не менш [illegible]0 дзес. ворнай зямлі пры маёнтку, а сам памер завода залежаў ад плошчы ворыва. Зразумела, што гэты закон задавальняў буйных латыфундыстаў і стымуляваў развіццё земляробства. Так, у 1910/1911 г. пры памешчыцкіх броварах была ўжо значная колькасць ворнай зямлі, якая вагалася ў сярэднім на адзін завод ад 481 дзес. у Віцебскай губ. да 669 — у Гродзенскай [4, с. 188-189].

Па колькасці заводаў і выкуранага спірту Мінская губерня увесь парэформенны перыяд займала першае месца. Так, у 1862/1863 г. на яе долю прыпадала 31,1 % бровараў і 26,3 % спірту, а ў 1910/1911 г. адпаведна — 36,5 % і 37,7 %. Затым ішла Магілёўская губерня (23,9 % заводаў і 21,[illegible] % вытворчасці спірту). На Гродзенскую і Віленскую губерні прыпадала 103 і 102 заводы, але ў Гродзенскай губерні іх магутнасць была крыху вышэйшай. Тут выхад спірту склаў 19,6 %, а ў Віленскай губерні — 17,0 % ад выробленага ў 1910/1911 г. у 5 паўночна - заходніх губернях [5].

Што тычыцца развіцця вінакурства на сучаснай тэрыторыі Беларусі, то ў 35 беларускіх паветах у 1901/1902 г. дзейнічаў 301 дваранскі бровар, ці 70,3 % ад іх агульнай колькасці ў 5 заходніх губернях. На іх было задзейнічана 2485 рабочых, альбо ў сярэднім па 8—9 чалавек на кожны з бровараў. Гадавая сума вытворчасці спірту склала 5049,7 тыс. руб.

Сярод паветаў Мінскай губерні, дзе сума гадавой вытворчасці перавышала 1 млн руб., у пачатку XX ст. першае месца займаў Рэчыцкі павет (2,7 млн руб.). Затым ішлі Слуцкі — 2,0 млн руб., Бабруйскі — 1,95, Навагрудскі — 1,6, Пінскі — 1,2 і Мінскі павет — 1,1 млн руб.[6, с. 290]

Фармальна абсалютная большасць бровараў належала дваранам-памешчыкам. Але на самой справе значная частка іх здавалася ў арэнду, звычайна яўрэям ці дробным дваранам каталіцкага веравызнання. Так, у Магілёўскай губерні ў 1880 г. з 75 бровараў дваранам належала 73 (97,3 %), з якіх 48 прыпадала на долю католікаў, а 25 — некатолікаў (праваслаўных і лютэран). З 73 бровараў у арэндзе яўрэяў было 34, а ў дваран — 4 [3, с. 196-202]. На пачатку XX ст. пасля аслаблення некаторых абмежавальных юрыдычных актаў

РЭПАЗІТОРЫЙ БДПУ

адносна набыцця зямлі яўрэямі, апошнія паступова станавіліся не толькі арэндатарамі бровараў, але і іх уласнікамі. Так, у 1913/1914 г. у Гродзенскай губерні з 99 вінакурных заводаў 13 належала яўрэям на праве ўласнасці [7, с.183].

Акрамя гэтага, на тэрыторыі 5 паўночна - заходніх губерняў рэальна дзейнічаўшых бровараў было значна больш, чым па даных акцызнага ведамства. Існавалі тайныя бровары, якія належалі ў асноўным яўрэям. Асабліва гэта праявілася ў Гродзенскай і Віленскай губернях. Такая дзейнасць набыла рэпутацыю “акадэміі махлярства”. Толькі з 1877 да 1887 г. тут было ліквідавана 507 тайных бровараў, а ў Гродзенскай губерні кожны год выяўлялася па 3—5 такіх бровараў [7, с.184].

Сыравінай для вінакурства з’яўляліся хлебныя прыпасы і бульба. Да 1881/1882 г. большасць спірту выкурвалася са збожжавых культур, але з адзначанага часу бульба паступова пачала іх выцясняць. Хаця працэнт перакуранай бульбы ў 1862/1863 г. і перавышаў колькасць хлебных прыпасаў, але выхад спірту з аднаго пуда бульбы быў у 3—4 разы меншым. Таму менавіта 1880/1881 г. з’явіўся пераломным. На гэта паўплывалі і наступствы аграрнага крызісу. Акрамя гэтага, было ўстаноўлена, што выхад спірту з 1 дзесяціны пасева бульбы быў значна большы ў параўнанні з 1 дзесяцінай збожжавых. Так, з 1 дзесяціны жыта выхад бязводнага спірту складаў 26,3 вядра, а бульбы — 78,9 вядра, ці ў 3 разы больш [8, с. 105].

Пераход да бульбы, як галоўнага сыравіннага матэрыялу, азначаў не толькі далейшую камерцыялізацыю вінакурнай вытворчасці, але і капіталізацыю земляробства.

Литература

1. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации. Адрес-календарь Российской империи / Под ред. А.С. Суворина. – СПб., 1895. – 826 с.
2. Липинский Л. Г. Развитие капитализма в сельском хозяйстве Белоруссии (вторая половина XIX в.). – Минск: Наука и техника, 1971. – 254 с.
3. Опыт описания Могилевской губернии в историческом, физикогеографиическом, этнографическом, сельскохозяйственном, лесном, учебном, медицинском и статистическом отношениях с двумя картами губернии и 17 резанными на дереве гравюрами видов и типов: В 3 кн. – Могилев на Днепре: Тип. губерн. правл., 1882 – 1884. – Кн. 1. – 782 с.
4. Сборник статистико-экономических сведений по сельскому хозяйству России и иностранных государств. – СПб., 1913. – Вып. 6. – 600 с.
5. Падлічана: дадаткі с. 64.
6. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. Т. IX. Верхнее Поднепровье и Белоруссия / Под ред. В.П. Семенова – СПб.: Изд-во А.Ф. Дериена, 1905. – 620 с.
7. Жытко А.П. Дваранства Беларусі перыяду капіталізму / А. П. Жытко. – Мінск: БДПУ, 2003. – 233с.
8. Сборник сведений по истории и статистике внешней торговли / Под ред. В. И. Покровского. – СПб.: Деп. тамож. сборов, 1902. – 538 с.

РОЛЯ ЛЕСААХОЎНЫХ КАМІТЭТАЎ У АХОВЕ ЛЯСОЎ БЕЛАРУСІ Ў КАНЦЫ XIX – ПАЧАТКУ XX СТ.

Пугач І.В., магістрант, БДПУ, Мінск

навук. кір. – Жытко А.П., доктар гістарычных навук, прафесар, БДПУ

У канцы XIX – пачатку XX ст. беларускія губерні, як і іншыя рэгіёны Расійскай імперыі, ахапіў аграрны крызіс, што выражалася ў рэзкім паніжэнні цэн на збожжа. У гэты ж перыяд істотна паляпшалася тэхнічная ўзброенасць сельскай гаспадаркі на беларускіх землях. Выкарыстанне машын і ўдасканаленых прылад прыцы садзейнічала выцясненню адпрацовак вольнанаёмнай працай і ператварэнню кабальнага селяніна ў наёмнага рабочага [2, с. 188, 192]. Пераўтварэнні ў аграрнай сферы ў пэўнай ступені прывялі да трансфармацыі Міністэрства дзяржаўных маёмасцей. 21 сакавіка 1894 г. яно было рэарганізавана ў

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ